

Facultat de Geografia i Història

Grau d'Història

L'Orde del Cister. Els monestirs
cistercencs a la Catalunya Nova (Poblet,
Santes Creus i Vallbona de les Monges)

Oriol Quesada Caballé

Tutor: Ignasi Joaquim Baiges

Treball de Final de Grau

2017-2018

Resum

En el següent treball s'analitzen els aspectes generals que envolten l'Orde del Císter (com ara els seus orígens i la seva fundació) i l'arribada de l'orde religiós a la Catalunya Nova mitjançant els monestirs. Es defineixen temes de certa importància com l'organització que seguien els monjos que vivien als monestirs, les funcions d'aquests en tasques de repoblació a Catalunya i els efectes que produïen sobre el territori. Finalment es prenen com a exemples els tres monestirs més grans, importants i coneguts d'aquest orde: Poblet, Santes Creus i Vallbona de les Monges. De cadascun d'ells s'explica de manera breu la seva història des de la seva fundació fins als nostres dies.

Paraules Clau: Orde del Císter, monestirs, monjos, religió, Catalunya Nova.

Abstract

The main aim of this project is to analyse the general characteristics of the Cistercian Order (from its origins and consequent foundation) and of the arrival of the Cistercian Order to Catalunya Nova by means of the monasteries. The project defines important matters such as the monks' organisation in the monasteries, the monasteries' function in the repopulation of Catalonia and their effects in the national territory. Finally, a brief history of the foundation and evolution of the three most important and well-known monasteries in the national territory (Poblet, Santes Creus and Vallbona de les Monges) is provided.

Key words: Cistercian Order, monasteries, monks, religion, Catalunya Nova

Índex

1. Introducció: objectius i metodologia	3
2. Orígens: el naixement de l'orde	5
3. La Fundació de Cîteaux i els inicis de Císter	7
3.1. Sant Robert	7
3.2. Consolidació de l'Orde: Sant Bernat de Claravall	9
4. Expansió, implantació al territori i funcions	10
4.1. La tria del lloc dels nous monestirs i la transformació de l'indret.....	12
4.2. La formació del patrimoni.....	15
4.3. La funció econòmica i repobladora	16
5. Els monjos i les monges cistercenques	19
5.1. La vida al monestir: el dia a dia.....	19
5.2. Organització interna del monestir	21
6. L'arribada del Císter a Catalunya	23
7. Les grans abadies cistercenques catalanes.....	25
7.1. Santes Creus.....	28
7.2. Poblet.....	32
7.3. Vallbona de les monges	36
8. Conclusions.....	40
9. Bibliografia	43

1. Introducció: objectius i metodologia

Avui dia l'estudi del Císter continua generant grans debats entre els historiadors que, amb el pas el temps, han hagut de fer molts replantejaments enfocats des d'angles diversos que van de la història de l'art a la de l'espiritualitat, o de la història econòmica a l'arqueologia del territori. Els investigadors i especialistes s'han prestat sempre a oferir una visió actualitzada sobre la temàtica però cada nova pregunta resolta dona peu a noves vies de recerca. La multitud de revisions del Císter ens poden suscitar confusió, d'acord amb què el coneixement actual sobre l'Orde ens pot semblar fràgil, però ens adverteix de què el discurs historiogràfic ha de ser un discurs obert ja que mai podrem trobar veritats absolutes.

El Císter, com la pròpia església, va passar per etapes de destructiva descreença i de febres revolucionàries que van acabar amb exclaustracions, demolicions, saquejos, desamortitzacions, espolis i, per descomptat, amb la pèrdua de la documentació produïda per cada cenobi. Tot i aquesta desaparició de vestigis arquitectònics i de fonts escrites, l'atracció que l'Orde genera als historiadors no ha minvat, ans al contrari, el que ha provocat és que els investigadors facin més esforços i es plantegin nous àmbits de recerca que no s'havien pensat anteriorment per donar sortida i resoldre les possibles incògnites.

Aquesta recerca té per objectiu, a través d'una síntesi bibliogràfica mitjançant fonts trobades a les biblioteques o a internet, ja sigui en format físic o digital, fer conèixer tots els aspectes que envolten l'Orde del Císter, així com les causes del seu origen, la seva fundació i, sobretot, la seva arribada i la seva implantació a la Catalunya Nova mitjançant les grans abadies de Santa Maria de Poblet, Santes Creus i Vallbona de les Monges (aquesta com a exemple de monaquisme femení). D'aquestes s'explica, breument, la història de la seva aparició en el seu context i quina és la seva evolució al llarg dels segles fins l'arribada als nostres dies, donant més importància als anys i segles d'auge de l'Orde. Prèviament però, es defineixen temes de certa importància com les funcions d'aquests monestirs a Catalunya en tasques de repoblació i quins efectes produïen sobre el territori, l'organització jeràrquica que mantenien els monjos, quina era la base de la seva economia i com era la vida de les persones que habitaven els monestirs cistercencs.

Abans de començar m'agradaria fer un apunt sobre la bibliografia tractada al llarg de tot el treball, i és que en ella apareixen llibres amb un sentit divulgatiu, com per exemple el llibre "*Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*", que forma part d'una exposició sobre "La Ruta del Císter". Abans d'utilitzar llibres com aquest, la informació ha estat contrastada amb d'altres obres de caire científic que vaig cercar després de l'assessorament del meu tutor. A través d'aquesta comparació s'observa que el que s'explica en ells no s'allunya d'allò que diuen les principals fonts de la temàtica i per tant s'ha produït el seu ús. Hi ha gran quantitat d'obres escrites sobre el Císter i molts cops, durant la redacció del text, aquests llibres han aportat la síntesi que es necessitava per una elaboració més acurada del Treball de Final de Grau.

També voldria resumir, de forma breu, com ha estat organitzada la bibliografia a l'hora d'emprar-la per a la redacció del treball. En un principi s'han utilitzat obres de caràcter general per tal de posar l'orde en el seu context, com el llibre de Gregorio Penco, "*Els cistercencs: història i espiritualitat*" o el de Lekai (aquest en anglès), "*The Cistercians: ideals and reality*". Tot seguit, les obres "*El Císter, ideals i realitat d'un orde monàstic*" i "*El Císter: patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*", han servit principalment per realitzar les parts que involucren als monestirs catalans, com ara l'arribada del Císter a Catalunya, les tasques de repoblació i el dia a dia dels monjos. Després, de gran utilitat ha estat l'article de Jordi Bolòs "*La implantació del Císter al territori*" amb un enfocament territorial molt interessant que ens ha ajudat a entendre com i perquè els monjos del Císter triaven un lloc o un altre. D'altra banda cal destacar l'obra d'Agustí Altisent, "*Història de Poblet*", que tot i centrar-se en un únic monestir ha servit d'exemple per definir gran quantitat d'aspectes sobre els cenobis cistercencs.

Per últim, dir que pel resum històric de cadascuna de les tres grans abadies cistercenques catalanes han estat emprades obres exclusivament dedicades a cada monestir en concret, com són els llibres "*El monasterio de Poblet (1151-1181)*", "*Història de Poblet*", "*El monestir de Santes Creus*" i la pàgina web de "*Claustra*" per a Vallbona de les Monges, i obres de caire divulgatiu com "*L'Orde del Císter a la Catalunya Nova*" i "*Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*".

2. Orígens: el naixement de l'orde

L'últim gran impuls de reforma monàstica medieval va correspondre al moviment cistercenc que va néixer a finals del segle XI, assolint la seva maduresa i estabilitat durant el segle XII i l'apogeu de la seva expansió per Europa durant el segle XIII. Durant els segles anteriors hi havia hagut moviments d'intents de renovació monàstica, però fins al segle XII la pràctica monàstica habitual composava la major part de la vida religiosa de l'església alhora que constituïa el monopoli cultural i, a vegades, dirigent de la societat.¹

Durant l'època en què va sorgir i es va desenvolupar l'Orde cistercenc existeixen dues expressions comuns entre els historiadors, que són la de "renaixement del segle XII" i la de "crisi del cenobitisme". Aquestes dues expressions capten diferents aspectes d'una mateixa època des de punts de vista diversos. El concepte de "renaixement del s. XII" està estrictament lligat amb altres moviments de renaixença a Occident, com per exemple la carolíngia del segle IX o el Renaixement del segle XIV, i comporta l'idea d'un nou començament, d'una adquisició més gran de vivacitat i creativitat cultural. Aquesta renaixença és quelcom general, espontània, creativa, espiritual, cristiana i, sobretot, més comuna a tot l'Occident. És el renaixement de l'home i del cristià que dóna pas a una extraordinària creativitat d'obres literàries i artístiques en les quals els monjos són a primera línia. A tot aquest moviment espiritual i cultural els cistercencs del segle XII li aportaran una contribució determinant i n'esdevindran una de les expressions més típiques. Les fundacions monàstiques dels segles precedents són sobrepassades per les fundacions cistercenques que arriben així a formar una xarxa cada cop més espessa de monestirs.²

D'altra banda, per "crisi del cenobitisme" s'entén aquella situació negativa que s'havia concretat, per al món monàstic del moment, a nivell de les institucions, de les estructures, dels interessos i de les relacions socials en una compenetració cada cop més estreta entre vida monàstica i món. Aquesta situació comportava greus conseqüències a nivell moral i disciplinari, sobretot per l'acumulació de béns, masses interessos materials, absències de la comunitat, compromisos predominats de tipus administratiu,

¹ TREPAT, *L'hora del Císter*, pàgs. 30-31.

² PENCO, *Els cistercencs: història i espiritualitat*, pàgs. 9-12.

etc. És a dir, s'havia obert un procés cap a la mundanització que es va intentar contrarestar per part d'alguns amb els moviments eremítics. De fet, gairebé tots els moviments monàstics reformats d'aquesta època neixen com a experiències eremítiques, excepte el moviment cistercenc. En general, la tendència al naixement de moviments supranacionals i centralitzats, del qual Cluny havia donat el primer exemple, porta al naixement de veritables *Ordines*: organismes que seguien un determinat estil de vida. De tota manera continuen existint els monestirs completament autònoms, centres de veritables estats feudals. És aquesta coexistència la que va donar origen, entre els nostres historiadors contemporanis, a l'expressió "vell i nou monaquisme", el vell en referència a aquells monestirs autònoms i el nou representat pels moviments centrats en tendències reformistes, rigoristes i eremítiques.³

Tenint en compte tot el que s'ha esmentat anteriorment, l'Orde del Císter neix sobre el rerefons d'un univers religiós molt ric i diferenciat en el qual, malgrat els nous contextos econòmics i socials, s'atribueix directament la primacia al factor religiós.

Les causes de l'origen de l'Orde del Císter i els components que el van portar a l'èxit van ser molt diverses. Originalment, el Císter va sorgir com una nova tendència que, sempre dins de la Regla de Sant Benet, va proposar el retorn als orígens, allunyant-se sobretot de les manifestacions dels cluniacencs, els quals s'havien apartat de l'esperit inicial de la Regla. Per tant s'oposaven als abusos i a les desviacions de Cluny.⁴ Així doncs, la idea del Císter no consistia només en el desig d'un revifament o d'una renovació del monaquisme contemporani sobre la base de la comuna Regla de Sant Benet, sinó en l'esforç del retorn al paleomonaquisme, és a dir, al monaquisme dels orígens. També cal destacar que la reforma cistercenca, com totes les del segle XII, va sorgir espontàniament de part dels mateixos interessats, sense cap interferència del poder polític ni del eclesiàstic. Resumidament, la fundació de l'Orde del Císter va constituir el punt d'arribada de tot el treball que havia implicat des de feia dos segles el món monàstic medieval i, alhora, el punt de partida d'una renovació.⁵

³ *Íbidem*, pàgs. 13-14.

⁴ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 8.

⁵ PENCO, *Els cistercencs: història i espiritualitat*, pàgs. 20-21.

3. La Fundació de Cîteaux i els inicis de Císter

3.1. Sant Robert

La història de la fundació de Cîteaux no es pot entendre sense tenir en compte prèviament l'establiment de Robert de Champagne (1028-1111), un monjo de la Borgonya (França) a Molesmes l'any 1075. Robert, canonitzat per Honori III el 1220, era abat de l'abadia de Saint-Michel de Tonnerre (abadia cluniacenca) però esgotat per la impossibilitat de redreçar l'observança dels monjos del monestir va decidir cercar una vida monàstica més adequada a les seves necessitat espirituals, apartant-se voluntàriament i anant a viure entre un grup d'ermitans al bosc de Collan, prop de Langres, on les excessives preocupacions materials de Cluny no ocupaven la seva ment. Aquests ermitans el van escollir com a abat i Robert els va instruir sobre l'espiritualitat i la vida cenobítica. Com que el lloc no reunia les condicions òptimes per a la vida en comunitat que Robert desitjava, va cercar rebre la cessió d'unes terres d'uns parents seus al bosc de Molesmes (1075). Aquell mateix any Robert es va retirar a Molesmes amb el grup de monjos ermitans i va fundar el monestir de Molesmes per tal d'allunyar-se de Cluny i tornar a l'ascetisme dels primers pares del desert però practicat dins d'una comunitat.⁶

Malgrat les dificultats del començament, uns anys després, la intenció primera de la seva fundació va entrar en contradicció amb el seu desenvolupament perquè, a causa del ràpid creixement que va experimentar el monestir, es va produir una certa debilitació de la disciplina. Molesmes va esdevenir un lloc afavorit per les donacions de la noblesa dels contorns i va augmentar considerablement les vocacions. De manera paradoxal, aquells religiosos que s'havien apartat expressament del món per servir uns ideals van rebre grans riqueses procedents d'aquest mateix món que ells havien rebutjat.

Cap a finals de segle les dissensions entre els qui pretenien una major puresa i els qui volien viure com els cluniacencs van provocar en Robert un nou allunyament. Diners i virtut no eren realitats compatibles per a ell i, desitjós d'una observança disciplinària

⁶ TREPAT, *L'hora del Císter*, pàgs. 30-32. També: ALTARRIBA; BALUJA, *L'Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàgs. 11-12.

més exigent, el 21 de març de 1098 (considerada la data de la nova fundació), acompanyat d'entre vint o vint-i-cinc monjos segons les fonts, va abandonar Molesmes per establir-se a un lloc aïllat i inhòspit de la Borgonya que va ser anomenat Cîteaux⁷ (en català Císter o Cistell). En ple bosc, era un lloc pantanós i solitari, molt proper a una gran boscúria, que comportava un estil de vida dur, pobre, retirat i auster, on Robert i els altres monjos pensaven tornar a l'observança de l'esperit antic de la Regla de Sant Benet tant com fos possible. Cal remarcar que aquesta iniciativa no era aïllada: en aquells anys de finals del segle XII, tot Europa estava presenciant el sorgiment de nous ordes religiosos com el de Fontevrault al 1096, el de Grammont al 1073 o el de la Cartoixa al 1084.⁸

Finalment, l'abat Robert va haver de retornar a Molesmes per manament del papa i va ser succeït per l'antic prior, Alberic, que els documents cistercencs primitius presenten com un "home erudit i amant de la Regla i dels germans". En aquells moments la petita comunitat sofria dificultats materials i l'enveja dels monestirs veïns perquè se sentien en inferioritat al costat d'aquells monjos austers. Llavors, Alberic va viatjar a Roma i el papa Pasqual II, al 1100, va prendre el Nou Monestir⁹ sota la seva protecció. L'abat Alberic va morir al 1109 i el va succeir l'anglès Esteve Harding, que sembla ser la primera gran personalitat del Císter. Tots dos van posar les bases definitives d'una nova adaptació monàstica i aquesta agrupació de monjos va adquirir les característiques de l'Orde pròpiament dit. Sant Esteve va dotar al Císter d'un sòlid marc legal amb la redacció de la constitució del Císter, la *Carta Charitatis*, els elements de la qual es basen en un equilibri entre l'autonomia de cada monestir i el Capítol General, que reuneix tots els abats sota la presidència de l'abat de Cîteaux.¹⁰

⁷ En llatí *Cistercium*. Entre les diverses etimologies Lekai dóna com a més probable la que deriva de *cis tertium lapidem miliarium* que indicava la situació del monestir "al costat de la tercera fita" del camí entre Langres i Chalon-sur-Saône.

⁸ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 8.

⁹ Així s'anomenava a Cîteaux aleshores.

¹⁰ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàgs. 38-45.

3.2. Consolidació de l'Orde: Sant Bernat de Claravall

La primera dècada del segle XII, és a dir, els primers anys del Císter, van ser temps realment difícils i semblava que els monjos no se'n sortirien. Les pestes, les fams, la situació geogràfica del monestir i la perspectiva de què no es presentaven candidats nous, oferia molt poc futur a la comunitat. Quan tot semblava perdut, a l'abril de 1112 va arribar a Cîteaux la figura de Sant Bernat amb una trentena de joves postulants pertanyents a la noblesa. L'entrada d'aquests nous monjos va vitalitzar la comunitat i va estimular la generositat del senyors feudals, que van concedir diverses propietats i drets d'ús i pastura de boscos i conreus.¹¹

Tot i que el primer impulsor de la renovació cistercenca va ser Sant Robert, l'expansió i la difusió del nou orde va ser obra de Sant Bernat de Claravall, una de les figures més influents del segle XII. Sant Bernat va néixer a la Borgonya l'any 1090 en el context d'una família noble, vivint com a tal fins que als vint-i-dos anys va decidir ingressar a Cîteaux. Bernat tenia ànima de líder i va ser capaç de fer que membres de la seva família i amics el seguissin per ingressar juntament amb ell.¹²

El ràpid creixement que l'Orde va experimentar a partir de l'arribada de Sant Bernat va portar a la fundació de noves abadies filials a la de Cîteaux. Quan un monestir es feia petit pel nombre de monjos que hi vivien, es cercava un lloc proper on es desplaçaven dotze monjos organitzats per un tretzè que ja hi anava amb el càrrec d'abat. És llavors quan es van crear altres monestirs com: La Ferté (1113), Pontigny (1114), Claravall (1115) i Morimond (1115), els quals són considerats, junt amb Cîteaux, les abadies "mare" de l'Orde perquè van constituir les cinc línies a partir de les quals van derivar les fundacions d'altres nous monestirs. De les quatre, sense tenir en compte Cîteaux, la que més filiacions va aconseguir va ser la de Claravall, fundada pel mateix Sant Bernat (és des d'aquest moment que passa a ser conegut com Bernat de Claravall). Amb la seva paraula trasbalsadora Sant Bernat va ser capaç d'atreure moltes vocacions: al 1150 contava amb aproximadament 700 monjos i un nombre d'abadies filials que superava el de totes les altres juntes. A la mort del sant, les abadies cistercenques eren 343, de les

¹¹ PENCO, *Els cistercencs: història i espiritualitat*, pàgs. 25-30.

¹² FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 12.

quals unes 60 (les fonts ens marquen diferents xifres que varien entre les 62, 65 o 66) eren fundades o reformades per ell mateix i per tant filials de l'Abadia de Claravall, a les quals s'haurien de sumar tots aquells monestirs de Cluny i d'altres ordes que es van integrar al Císter.¹³

El factor principal de l'expansió de l'Orde va ser l'impuls que la personalitat de Sant Bernat va saber provocar. La figura de Sant Bernat va ser coneguda i admirada en tot el món cristià i la seva autoritat es va estendre no només en el terreny religiós, sinó també en el polític. Les seves qualitats van fer que fos cridat per part de l'Església i dels governats per participar en els problemes monàstics, eclesiàstics i civils de més importància a l'Europa de la primera meitat del segle XII.¹⁴

No es pot saber quina hauria estat l'expansió del Císter de no haver existit la figura de Sant Bernat, però el que sí que es pot afirmar és que l'Orde va créixer i es va expandir juntament amb la seva fama gràcies al gran poder de convicció que posseïa Sant Bernat, recalcat per tots els seus biògrafs.

4. Expansió, implantació al territori i funcions

A tot Europa, els segles XI i XII van ser temps de fort creixement demogràfic i, com a conseqüència, per tal de satisfer les necessitats de la població, es va iniciar el trencament de terres forestals o inundades, la creació de vilanoves, l'augment de l'ús dels molins fariners i drapers, l'ampliació de la superfície dels horts o dels camps irrigats i l'increment del pes dels mercats i de les relacions comercial. Alhora, va ser el moment en què es va consolidar la societat feudal, dins la qual els terratinents dels diferents territoris, i algunes grans famílies de senyors, van intentar aconseguir una posició preeminent en relació amb la nova distribució del poder.¹⁵

El coneixement de la realitat econòmica, social, demogràfica i de les mentalitats que hi havia a l'inici del segon mil·lenni ens pot permetre comprendre alguns aspectes del naixement i, sobretot, del desenvolupament del Císter. La seva expansió és un fet

¹³ TREPAT, *L'hora del Císter*, pàgs. 33-35.

¹⁴ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàg. 46.

¹⁵ BOLÒS, *La implantació del Císter al territori*, pàg. 35.

sorprenent; des de la seva fundació l'any 1098 fins a l'entrada a l'Orde de Sant Bernat al 1112 havia tingut dificultats per mantenir-se, però del 1113 al 1153 (l'any de la mort de Sant Bernat) va prendre una volada molt forta, fins a arribar a comptar amb 343 abadies afiliades esteses arreu de l'Europa medieval.

Al segle XII, primerament, es van construir nombroses cases als territoris de l'actual França, Alemanya, Anglaterra i a les penínsules Ibèrica, italiana i escandinava. Espantat davant de tal creixença, el capítol general de l'Orde va prohibir, al 1152, tota creació de noves abadies, produint-se sis anys d'espera per a reprendre les noves fundacions. La repercussió que això va tenir en el paisatge europeu va ser notable. Cal tenir present que els monestirs són una de les institucions, i un dels elements del paisatge, que podem documentar més bé gràcies al gran nombre de documents conservats. Això ens permet entendre els motius de la seva ubicació, les seves característiques, les transformacions que provocaren en l'indret triat i els dominis que van tenir.¹⁶

Tot i que des del primer moment va fer falta dotar l'Orde de normes per a la seva expansió, la seva aplicació es feia mitjançant disposicions improvisades segons les necessitats. Els monjos adaptaven els articles segons les circumstàncies, lligant l'observança estricta de la Regla amb l'esperit de la reforma cistercenca. Els primers reformadors segurament no desitjaven un creixement tan ràpid com el que es va produir amb l'arribada de Sant Bernat, perquè temien que la quantitat malmetés la qualitat; per això la legislació que regulava les noves fundacions va ser més necessària.

A més de fundar monestirs filials, les grans abadies tenien al seu càrrec priorats, que eren comunitats petites regides per priors sense autonomia pròpia i que tampoc podien instituir noves fundacions. L'origen dels priorats a Catalunya és divers: de vegades es tractava de fundacions fetes directament pel monestir i altres havien estat fundacions anteriors cedides al monestir. En alguns casos el priorat va sorgir principalment per mantenir i administrar les rendes d'abadies cistercenques extingides, sobretot femenines.¹⁷

¹⁶ PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàg. 63.

¹⁷ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 16.

Com s'ha citat anteriorment, la forma de difusió dels monestirs cistercencs era la creació de noves cases filials a partir d'una casa mare. Quan al monestir "mare" hi havia prou monjos, dotze més un, que ja anava amb el càrrec d'abat (tretze en total), marxaven a fundar una altra comunitat. De Claravall i de les seves filials van arribar a néixer prop de 350 monestirs, entre ells Poblet i Santes Creus, essent la comunitat que més edificacions va aportar a l'Orde.

S'han distingit dos grans períodes en l'etapa inicial de l'Orde del Císter: un primer, del 1125 fins al 1151, que va resultar una etapa de gran expansió on es va notar el pes de la figura de Sant Bernat de Claravall, i un segon, que s'estén al llarg del segle següent, del 1152 fins al 1251. Durant aquest segle no hi va haver un creixement espectacular però a Europa encara es va edificar una mitjana de tres abadies per any. Després de 1252, i fins al 1351, només es van crear prop de seixanta cases noves. La mentalitat de la societat havia canviat per complet i el fervor inicial havia deixat d'existir.¹⁸

4.1. La tria del lloc dels nous monestirs i la transformació de l'indret¹⁹

En els primers temps, els cistercencs tenien una vocació per l'aïllament de manera semblant a com ho feien els eremites. Cercaven la solitud i per aquest motiu fundaven els monestirs en plena naturalesa, en indrets difícils de trobar, apartats de les rutes dels pelegrins, on lluitaven contra la naturalesa dura i aspra i la feien productiva a través de l'esforç del treball. Els tretze primers monjos que arribaven a un nou emplaçament havien de treballar molt dur per aclarir el bosc, construir-hi l'església i començar a ordenar el lloc per fer-lo agrícola productiu. Contràriament a tots aquests tòpics sobre el Císter, l'autor Enric Guinot, que no posa en dubte la duresa del nivell de vida dels primers monjos, afirma que sense la directa contribució de la Corona i l'alta noblesa els monjos per si sols no van poder realitzar fundacions a partir de zero.²⁰

Els nous monestirs del Císter no van estar situats en llocs urbans així que, a diferència d'altres fundacions religioses, la majoria d'ells no van donar lloc a pobles. En allunyar-se

¹⁸ BOLÒS, *La implantació del Císter al territori*, pàg. 37.

¹⁹ Tot l'apartat esta basat, principalment, en l'article: BOLÒS, *La implantació del Císter al territori*, pàgs. 37-44.

²⁰ GUINOT, *El Císter català*, pàg. 136.

del món, el nou orde situava al monaquisme en el lloc que li corresponia, separat de la societat secular. El monestir pels cistercencs era un refugi on vivia una “elit espiritual” que no volia ser destorbada en la seva pregària per res.²¹

Els llocs que triaven per a construir un nou monestir solien tenir diverses qualitats com:

- Ser prop d'un curs d'aigua, permetent l'accés a l'aigua sense problemes i facilitant alhora l'obtenció d'aliments i la mobilitat dels monjos. Aquells monestirs que no van disposar d'aigua a prop van haver de fer grans esforços per fer-la arribar al clos monàstic. Tanmateix, l'excés d'aigua en alguna de les abadies va comportar problemes de malalties i inundacions.
- Ser situats, segons les directrius establertes a l'Orde cistercenc, a vuit quilòmetres de qualsevol vila o ciutat. D'aquesta manera s'allunyaven de la gent i s'instal·laven en zones deshabitades fins aleshores, fent possible que poguessin aconseguir grans dominis.
- L'anterior qualitat no impedia que, molt sovint, les abadies s'edifiquessin al costat de vies de comunicació importants, fet que facilitava el comerç i, més endavant, feia que hi anessin nombrosos viatgers. Aquesta proximitat a les vies també va comportar problemes en alguns casos degut a l'existència de bandolers o saquejos causats per exèrcits enemics que passaven pel camí.
- També es considera la tendència a construir en zones frontereres com a requisit. Aquest fet era fruit de l'interès que tenia la família dels fundadors per tal de controlar un territori sobre el qual podia tenir un domini discutit. Per exemple, a Catalunya, quan es van construir Poblet i Santes Creus, la frontera amb Al-Andalus no era gaire lluny.
- Per últim, cal dir que molts cops alguns monestirs cistercencs s'edificaven en indrets on abans hi havia hagut una altra comunitat religiosa que podia ser un monestir benedictí o una comunitat eremítica.

Malgrat tot, una de les realitats usals de l'etapa inicial de moltes abadies del Císter va ser els canvis en la localització causats per les limitacions de l'indret original, l'excessiva incomoditat, problemes de seguretat, manca o excés d'aigua, etc. De vegades, el primer

²¹ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàgs. 8-9.

indret només havia estat un establiment interí mentre es feien les construccions definitives, com es el cas de Santes Creus que explicarem més endavant. També es important esmentar que alguns monestirs no van prosperar i van haver de tancar. Llavors van esdevenir granges o simplement es van abandonar i els monjos van ser traslladats a una altra abadia.

Amb totes les dades anteriors podem extreure que els monjos blancs²², a diferència dels benedictins que preferien els turons i les muntanyes, construïen en zones de valls. Tot i que estar a prop d'un riu podia comportar diversos problemes, la proximitat d'un curs d'aigua aportava molts aspectes positius. Altres monestirs es van edificar en terres d'aiguamolls o prop d'un estany permeten tenir transport, pesca i aigua. En alguns casos també podien estar situats prop de la costa. La proximitat del mar o de l'oceà també ofería unes bones comunicacions.

S'ha assenyalat que qualsevol comunitat humana, a l'hora de triar un indret, valora en primer lloc el fet de què tingui aigua, i el monjos blancs no van ser diferents. Per a ells l'aigua tenia una importància especial, prop de la majoria d'abadies hi havia un riu, un estany o una deu d'aigua. Si no era així, feien canals, aqüeductes o fins i tot túnels per transportar-la. L'aigua servia per beure les persones o els animals però també per moure molins fariners i drapers, per treballar el ferro, per regar els horts, etc.

A tots aquests indrets on es podien (i es poden) trobar abadies cistercenques, cal afegir-hi els boscos. Els boscos eren llocs retirats que alhora podien servir per obtenir noves terres. També cal esmentar que hi havia alguns monestirs que estaven situats en altiplans o en llocs elevats a causa de ser la continuació d'institucions religioses que ja existien abans a l'indret.

Com és lògic, les construccions que van realitzar els monjos del Císter van comportar grans transformacions del territori. El fet que els cistercencs s'estimessin més els llocs isolats i que donessin importància al treball manual va fer que els espais propers als monestirs acabessin molt transformats en pocs anys. A més, el desig d'augmentar la

²² Així s'anomenen els monjos del Císter degut a l'hàbit blanc que van triar portar per diferenciar-se dels monjos cluniacencs amb l'hàbit negre.

productivitat dels dominis va tenir gran importància en aquestes transformacions degut a les grans construccions del sistema de granges (quelcom que no passa només en relació al món cistercenc).

4.2. La formació del patrimoni

Les normatives inicials del Císter van prohibir les rendes que provenien d'esglésies, de molins o de dominis, i el fet de que l'Orde hagués nascut quan ja hi havia una important xarxa de cenobis benedictins va fer que els monjos blancs aconseguissin poques donacions a les terres ocupades des de l'alta edat mitjana i tendissin a instal·lar-se en zones enaiguades o boscoses. Per això van tenir un paper d'agricultors pioners i en alguns països es van especialitzar en la ramaderia.

Els cistercencs van ser actius agents de difusió i de millora de les tècniques conegudes, pel que fa a les innovacions agrícoles i en les relatives a les indústries rurals: van millorar les races dels animals, van fertilitzar adequadament les seves terres i van dominar la força de les aigües. Els monjos vivien principalment de la producció i de la comercialització dels productes derivats de l'agricultura i la ramaderia que extreien de les terres de la seva propietat, fruit de les donacions de grans senyors i de fidels.²³

Per entendre les característiques dels dominis de les abadies és important que tinguem present les motivacions religioses que van portar a la realització de diferents cessions, les motivacions polítiques que van fer que els senyors o els sobirans creessin l'abadia i fessin les donacions dels seus dominis, i les motivacions econòmiques, que permeten entendre la distribució dels seus béns.

Com s'ha esmentat anteriorment, en les abadies cistercenques hi va haver un intent d'augmentar la producció, fet que va provocar en molts casos que s'intentés agrupar els dominis dispersos. Això va fer que hi hagués intercanvis de terres per tal d'aconseguir aquesta racionalització dels dominis; algunes propietat allunyades eren bescanviades per terres més properes.²⁴

²³ CUADRADA, *Santes Creus: els monjos*, pàgs. 149-150.

²⁴ WILLIAMS, *The Cistercians in the early middle ages*. pàg. 263.

A Catalunya, els dominis de les abadies de Poblet i Santes Creus són fruit de diverses donacions per part de personalitats importants que tenien interessos en augmentar el seu territori en una zona gairebé buida i que necessitava repoblar-se per haver estat un lloc de frontera amb Al-Andalus: l'any 1150, Ramon Berenguer IV va fer una carta de donació a l'abat de Fontfreda de *l'hortus de Populeti*, fent que aquesta comunitat es trasllades a Poblet on aviat s'hi van crear 7 granges²⁵. En canvi, l'origen del monestir de Santes Creus rau en la fundació del monestir de Valldaura, fruit de la donació del 1150 de Ramon Guillem de Montcada. Aquesta nova comunitat va anar rebent més donacions, aprofitant les terres rebudes per a la creació de noves granges.

Tot i així, la base real de l'origen del patrimoni monacal a Catalunya recau en el pacte anomenat "familiaritat", estès entre tots els estaments socials, tant nobles com pagesos, i fruit de la religiositat del moment. Aquest pacte consistia en que una persona es donava espiritualment al monestir, sense abandonar la seva forma de vida ni el seu domicili, prometen obediència a l'abat. A més de la donació es duia a terme un lliurament de terres, bestiar o diners a la comunitat, i el monestir, a canvi, oferia pregaries i sepultura a les dependències monacals al donant un cop morís.²⁶

4.3. La funció econòmica i repobladora

El naixement i l'expansió del Císter no es pot separar del moment econòmic que vivia l'agricultura europea de l'època. Al segle XII, tot Europa va experimentar una gran expansió de les tècniques del camp, fent augmentar la riquesa de les terres. A més, en aquest context, els monestirs cistercencs van dur a terme també una funció d'exploració agropecuària, degut a que es van instal·lar en zones ermes fins al moment que les comunitats van posar en explotació. El seu èxit estava basat en l'acumulació de grans extensions de terreny (que van adquirir sobretot a través de donacions), en la utilització d'abundant mà d'obra mitjançant els conversos i en una excel·lent administració. Molts cops, amb grans esforços, els monjos del Císter van aconseguir convertir autèntics deserts en vergers. Tanmateix, altres vegades, al trobar-se en llocs massa inhòspits, es

²⁵ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàgs. 25-27.

²⁶ CARRERAS, a Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova, pàg. 74.

va decidir canviar l'emplaçament primitiu del monestir per un altre, com per exemple va passar amb la fundació de Santes Creus.

En l'esperit de la reforma cistercenca hi havia la voluntat per part dels monjos de viure del seu treball. Aquest objectiu només va ser possible en els primers temps perquè ben aviat van caure en la contradicció de què no podien dedicar-se a l'ofici diví plenament si estaven massa ocupats amb les feines manuals. La solució que van trobar a aquesta contradicció va ser la institució dels conversos. A fi de poder completar el treball del camp, el Císter va prendre una mesura aleshores revolucionària: admetre al monestir tot aquell que volgués fer-hi vida religiosa encara que fos d'origen pagès. Aquests van ser els anomenats conversos²⁷; eren persones que feien vots monàstics i que es dedicaven al cultiu de les terres (bàsicament pagesos que l'adscripció al monestir els oferia feina i protecció), així, del lema *ora et labora*²⁸, als monjos els hi corresponia el *ora* i als conversos el *labora*, permeten als cistercencs mantenir els principis originals de pobresa perquè d'aquesta manera no els calia percebre rendes i podien viure amb els seus propis mitjans.²⁹

Poc a poc però, a partir del segle XIII, els habitants del camp van cercar noves oportunitats a les ciutats i el nombre de conversos a les comunitats va caure. Aleshores els cistercencs van modificar les seves normes originàries i van acceptar treballadors a sou, van començar a percebre rendes, a rebre homenatge senyorial, establir les terres a cens i a tenir serfs, és a dir, a fer tot allò que en un principi volien deixar enrere perquè no s'ajustava a l'esperit de la Regla de Sant Benet i al monaquisme original.

La inèrcia dels monestirs del Císter era anar creixent i acumulant noves terres per aconseguir nous conreus. Això va provocar que granges d'alguns monestirs incorporessin pobles sencers, fent abandonar forçosament l'indret als seus habitants. Aquesta població que quedava desplaçada podia ser establerta en altres indrets, podia esdevenir lliure o bé podia passar a engruixir el nombre de conversos o de treballadors residents que feien feines com a jornalers a les comunitats. A la Catalunya Nova, el

²⁷ També apareix a la documentació com "germans llecs".

²⁸ Resa i treballa: esperit de la Regla de Sant Benet.

²⁹ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 10-11.

procés de conquesta i repoblació ja va suposar moltes vegades un abandonament forçós dels pobles ocupats per les antigues comunitats islàmiques. Tot i així, no existeixen documents relacionats amb Poblet o Santes Creus que parlin de l'abandonament de pobles per formar granges noves.³⁰

A la funció de l'impuls de l'economia agropecuària que van dur a terme les comunitats del Císter, a Catalunya s'ha de sumar la feina colonitzadora i repobladora en les noves terres conquerides a l'Islam. Gairebé immediatament després de la conquesta dels centres de poder dels musulmans, Ramon Berenguer IV va efectuar el repartiment d'aquestes poblacions i comarques entre els nobles que havien col·laborat amb ell en la tasca de conquesta, interessat en que aquells territoris fossin habitats el més aviat possible.

Existeixen dues raons per les quals el comte va dur a terme una intensa política repobladora: la primera seria per mantenir les recents posicions conquerides, ja que era necessari que no estiguessin desertes molt de temps. Per evitar això es va procedir a la repoblació intensiva, que en un principi va resultar difícil perquè els nous pobladors no estaven convençuts d'anar a una zona que presentava certs perills pel fet de ser de frontera. Aquest problema es va resoldre ràpidament atorgant bones condicions als nous pobladors cristians que anessin cap aquelles terres. La segona tindria a veure amb que aquelles terres, ermes i abandonades, resultarien una poderosa font d'ingressos per a nobles i senyors.³¹

Així doncs, Ramon Berenguer IV va tenir molt present la funció colonitzadora que podien dur a terme els monestirs del Císter quan per exemple va donar el lloc on havien de fundar Poblet. Poblet i Santes Creus eren abadïes que van explotar grans dominis territorials i són exemples d'una activa tasca colonitzadora, essent els principals motors de repoblació i reconstrucció de les terres de la Catalunya Nova i dels nous regnes de València i Mallorca més endavant. Fins i tot, algunes vegades, la fundació d'un monestir representava per a la Corona la possibilitat de controlar territoris amb una important població morisca. L'Orde del Císter no tenia com a missió la conquesta sinó la repoblació,

³⁰ BOLÒS, *La implantació del Císter al Territori*, pàgs. 54-55.

³¹ SANTACANA, *El monasterio de Poblet*, pàgs. 6-8.

però com que aquesta era una funció complementària de la primera, en les terres peninsulars es va establir una intensa relació entre els cistercencs i els ordres militars.³²

En tot el món de la Catalunya Nova, el paper de Poblet i Santes Creus va ser clau. A través de l'establiment de granges i de contractes emfitèutics, els monestirs van desenvolupar els seus dominis territorials i van aconseguir, amb l'ajut del treball pagès, fer productives unes terres que havien estat de frontera durant un llarg període històric. Amb tot això, els monestirs podien aspirar a l'autosuficiència perquè tenien camps, granges, pous, graners, molí i disposaven de pagesos i serfs que treballaven la terra, ja que estaven estructurats com a feus.³³

5. Els monjos i les monges cistercenques

5.1. La vida al monestir: el dia a dia

Naturalment, la primera activitat que duia a terme la comunitat al arribar al nou indret on s'havia de fundar el monestir era la d'habilitar les terres per transformar-les en cultivables. Aquest treball de rompiment de terres suposava el dur esforç de cada dia al que els monjos ja estaven acostumats perquè, sovint, provenien d'un altre lloc on també realitzaven aquest tipus de feina. Els primers temps, segurament van ser complicats i especialment difícils, per més que els monjos poguessin comptar amb ajut exterior, com per exemple el comte fundador en el cas de Poblet. Per altre banda, com era costum entre els cistercencs, els monjos col·laboraven amb els conversos, i segurament amb alguns servents o mà d'obra contractada, en la construcció dels edificis provisionals i, després, dels definitius que albergarien la comunitat.³⁴

Un cop ja instaurats al nou espai, els cistercencs, que volien portar a la pràctica el lema *ora et labora* (de la Regla de Sant Benet) de manera estricta, van mantenir la mateixa distribució de pregàries que s'havia establert durant la reforma cluniacenca però amb la diferència de què van reduir la litúrgia. Els monjos del Císter assistien a l'església a celebrar oficis divins en vuit ocasions distribuïdes entre el dia i la nit: per les laudes, per

³² CUADRADA, *Santes Creus: els monjos*, pàgs. 143-144.

³³ GUAL, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 20.

³⁴ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàg. 51.

les vigílies i després en quatre ocasions que s'anomenaven com la divisió horària de tradició romana, la prima, la tercia, la sexta i la nona³⁵. Tanmateix, els horaris, tot i mantenir el ritme i la dedicació de pregàries, variaven segons els països i les estacions perquè l'horari de treball venia marcat per la jornada del sol. L'Ofici Diví era la seva principal ocupació però també dedicaven el seu temps a llegir la Bíblia i els Pares de l'Església i al treball manual.³⁶

Cada dia els monjos havien d'assistir a les reunions que es feien a la sala capitular. Allà hi anaven a llegir el *Martirologi* (que feia memòria dels sants que l'església celebrava l'endemà), a demanar beneficis del Cel i a llegir un capítol de la Regla de Sant Benet. A més, a la sala capitular era on s'escollia l'abat i on aquest convocava a la comunitat per consultar qüestions importants.

Els monjos també practicaven la caritat distribuint almoines entre els pobres o cuidant els malalts i acollint els passants i els hostes, sent freqüent que tinguessin una hostatgeria al costat del monestir. A diferència d'altres ordes religioses, els cenobis masculins no admetien oblats (terme que s'utilitzava per a designar als xiquets que es lliuraven a una comunitat monàstica) perquè creien que la presència de nens podia destorbar els religiosos de la seva ocupació espiritual.³⁷

L'afany d'austeritat va portar als cistercencs a deixar de banda la varietat en la litúrgia, de manera que no feien distinció en els oficis dels diferents cicles litúrgics. Aquesta simplicitat també s'observava en la vestimenta litúrgica, ja que no canviaven les robes. La indumentària dels monjos era bàsicament una túnica no tenyida amb cenyidor i un escapulari amb caputxa.

Els dormidors, llargues sales que més endavant es van compartimentar en cel·les, eren les habitacions comunitàries on dormien. Al principi, la clausura era observada estrictament i ni els seglars podien entrar a les seves esglésies, però amb el temps el rigor inicial es va suavitzar. D'igual forma passaria amb el bany personal, en un principi estava prohibit però pels volts del segle XV apareixen textos que toleren un bany al mes.

³⁵ 6 de la matinada, 9 del matí, al migdia i a les 2 de la tarda, respectivament.

³⁶ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàgs. 16-18.

³⁷ *Íbidem*.

La vida de la comunitat era molt austera. Menjaven junts en silenci i durant l'àpat un monjo situat en una trona llegia en veu alta un passatge de la Bíblia o dels escrits dels Pares de l'Església. No podien menjar carn però si que podien beure vi en una quantitat aproximada d'un quart de litre diari.³⁸

Per últim, alguns monjos es dedicaven a la còpia de manuscrits o a la redacció de documents. Aquests escrivans treballaven a l'*scriptorium*, que era un petit taller d'artesanía i d'art que comptava amb tots aquells elements necessaris per a escriure i il·lustrar els llibres i els documents. Els monestirs van dur a terme una important tasca de recuperació i conservació de textos de l'antiguitat i de creació de documents, permeten que arribin fins als nostres dies en unes condicions acceptables per a ser analitzats i estudiats i reconstruir la història d'una forma més fidel.³⁹

5.2. Organització interna del monestir⁴⁰

L'Orde del Císter establia, per la seva legislació, una organització uniforme en tots els seus monestirs. En el cas de Poblet, aquesta organització la trobem reflectida a la documentació que, complementant-la amb la Regla benedictina, amb la legislació cistercenca i amb la tradició vivent de la casa i de l'Orde en els temps presents, ens permet reconstruir amb gran fidelitat l'organització d'una comunitat de monjos cistercencs del segle XII. Aquesta organització de la que parlarem va perdurar en gairebé tots els seus detalls fins a l'exclaustració (1835), tret d'algun element com la durada del càrrec abacial, que va ser modificat al segle XVII amb la creació de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó i va passar a ser quadriennal. Es presenta, doncs, l'organització dels monestirs al segle XII emprant els temps verbals en passat, tenint en compte que molts dels seus elements són iguals avui en dia.

Per començar, em de separar la comunitat en dues menes de religiosos: els monjos i els germans llecs o conversos. Com s'ha esmentat anteriorment, damunt els monjos

³⁸ GONZALVO, *La vida privada*, pàgs. 42-47.

³⁹ SANTACANA, *El monasterio de Poblet (1151-1181)*, pàgs. 180-181.

⁴⁰ Per explicar l'organització interna dels monestirs del Císter es pren com a exemple, principalment, el monestir de Poblet, sent possible que algunes de les coses esmentades en aquest apartat no fossin iguals a altres monestirs pertanyents a l'Orde. Els autors seguits són: ALTISENT (1974) i GONZALVO (1999).

requeia la totalitat de les obligacions corals a l'església i d'altres com la lectura i la litúrgia. Alguns dels monjos eren preveres i d'altres, segons ho disposava l'abat, tenien el càrrec de la direcció de les diverses seccions de la comunitat i de les diverses activitats espirituals de la casa. En canvi, els conversos es dedicaven especialment al treball manual; vivien habitualment en una part del monestir considerada fora de clausura o bé lluny, a la zona de granges.

Aquests dos grans blocs de la comunitat eren regits per l'abat, superior i pare del monestir. L'abat era el mestre espiritual primer de la comunitat i d'ell depenien les directrius sobre tots els problemes del monestir, tant econòmics com d'organització. Ell havia de complir la Regla i seguir les directrius de l'Orde expressades en les compilacions oficials cistercenques i en les decisions del Capítol General que reunia a Cîteaux cada any els abats de tots els monestirs. L'abat era escollit pels monjos i havia de consultar amb ells qualsevol decisió que anés a prendre. A més, els monestirs eren visitats periòdicament per l'abat-pare fundador que, en aquestes visites, tenia l'obligació de corregir defectes, negligències o errors.

L'abat delegava part de la seva autoritat als oficials subalterns, escollits per ell mateix. D'aquests el principal era el prior, primera autoritat al monestir després de l'abat, existint també la figura del sots-prior, quedant sotmès a les ordres del prior i l'abat. Ambdós càrrecs tenien uns deures particulars que podien ser complementats per altres oficis especialitzats que l'abat els hi encomanés.

Darrera del prior i el sots-prior trobem el cellerer, nom que se li atorgava a l'administrador o majordom. El cellerer (també cellerer major) era ajudat pel cellerer mitjà o pel cellerer menor i entre tots tres regien l'economia de la comunitat sota la vigilància de l'abat, controlant així les activitats econòmiques dels monjos i conversos. Els tres cellerers es dividien la seva tasca (de major a menor importància) de manera que cada un en tenia assignada una part, independent de la dels altres. Juntament amb el cellerer major, l'abat concebia i dirigia el pla de les adquisicions de noves terres i la percepció dels censos que els emfiteutes, tinents de terres, cases o molins del monestirs pagaven a la comunitat.

Després de tots aquests càrrecs primordials existien d'altres que l'abat, mitjançant el seu bon criteri i les qualitats dels membres de la comunitat, triava. Un de molt important als segles XII i XIII era el d'obrer (*operarius*), que era l'encarregat d'administrar les obres de construcció i els béns que hi eren destinats. També existia el càrrec de sagristà, que tenia la funció de controlar el bon ordre dels ornaments litúrgics i de les coses que estaven al servei de l'altar.

La Regla preveia també l'existència dels degans, és a dir, monjos experimentats que tenien al seu càrrec alguna secció de la comunitat, com ara els novicis o els conversos. També apareixen altres càrrecs com el porter i algun de menor importància. De tota manera, dins la comunitat, la major part dels religiosos no tenien càrrecs especials i es limitaven a prestar obediència a l'abat i a dedicar-se a les feines diàries que se'ls destinaven.

Amb aquest organització, la comunitat vivia consagrada a Déu en un ritme de vida que ha variat poc a través dels segles, posant les qualitats de cadascú al servei del bé comú.

6. L'arribada del Císter a Catalunya

Mentre s'estaven produint tots els moviments de la renovació monàstica a França, a Catalunya s'estava vivint un procés expansiu que tenia molta força. La línia que partia l'actual territori català des de la desembocadura del Llobregat fins a les serralades prepirinenques va desaparèixer. Al sud d'aquesta frontera hi vivien els musulmans des del segle VIII però Ramon Berenguer IV (1113-1162), comte de Barcelona, en aquells moments ja pràcticament senyor de la majoria de comtats del Principat i príncep d'Aragó, els va fer fora de Tortosa l'any 1148 i de Fraga i Lleida l'any següent. Aleshores, el territori català va quedar ocupat només amb cristians del nord, quedant per repoblar un extens territori que ens fa entendre el perquè de l'expansió del Císter per la Catalunya Nova.⁴¹

El Císter va entrar a Catalunya al 1150, quan feia una vintena d'anys que havien començat les fundacions cistercenques als regnes del nord de la Península i quan feia

⁴¹ SANTACANA, *El monasterio de Poblet (1151-1181)*, pàgs. 4-5.

molt de temps que no s'havien donat noves fundacions monàstiques als comtats catalans degut a que, després del gran moviment benedictí del segle XI i de la primera meitat del XII, s'havia produït un període de paralització. Malgrat tot, els dos primers monestirs cistercencs catalans⁴² es comptaran sempre entre els més albiradors d'Espanya. En els anys centrals del segle XII es van donar les fundacions de Santes Creus i Poblet a Catalunya (1150 i 1151 respectivament) i Veruela i Rueda a Aragó (1146 i 1152). Darrere de totes elles sempre hi apareix la figura de Ramon Berenguer IV, és a dir, la monarquia. A més, en la pràctica totalitat d'elles podem detectar un gran llinatge nobiliari, com ara els Montcada a Santes Creus i els Cervera a Poblet, que sembla ser fonamental per a les dotacions inicials del patrimoni en terres i de mà d'obra.⁴³

Els noms de Santes Creus i Poblet són tot un símbol i una evocació. Cadascun amb característiques pròpies emplenen les millors planes de la història monacal catalana dels segles XII al XIV. Orientats cap a la Catalunya Nova i d'esquenes al vell món benedictí, presenten noves tècniques agrícoles i nova espiritualitat. D'ells van néixer multitud de cases cistercenques com per exemple els monestirs de Benifassà, Sant Vicenç i Valldigna a València i la Real a Mallorca entre d'altres.

En els cent anys següents de l'entrada del Císter a Catalunya es van donar la gran majoria del total de les fundacions cistercenques en terres catalanes. Primer es van continuar estenent durant el darrer terç del segle XII i principis del XIII per Catalunya i Aragó de manera que totes les fundacions masculines del Císter a la Corona d'Aragó s'havien dut a terme abans de la conquesta de Mallorca (1230). Això significa que el desplegament de les grans abadies pel territori es va acabar amb l'expansió de la Corona per València i Mallorca. Les posteriors fundacions cistercenques van tenir lloc als nous regnes conquerits, tant amb Jaume I com amb Jaume II. Per tant, l'expansió territorial de la Corona sí va generar una immediata acció de fundacions reials.

Com és constant de tots els grans moviments religiosos medievals, el Císter no va trigar a originar un moviment monàstic femení amb les mateixes característiques espirituals que el masculí. Caldria separar les abadies cistercenques femenines a la Corona d'Aragó

⁴² Santes Creus (1150) i Poblet (1151).

⁴³ PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàgs. 63-65.

de les masculines, fent una valoració diferenciada. La radicació de les abadies femenines és majoritàriament a Catalunya perquè tan sols se'n van fundar dues a Aragó i una altra a València. La cronologia de les fundacions és molt similar a la de les masculines, amb un interval màxim de vuitanta anys fins al moment de la conquesta de la ciutat de València.

En resum, les grans xifres del Císter a Catalunya les podríem resumir, durant els segles baixmedievals, en la fundació de sis abadies masculines al Principat, a més de tres priorats, i catorze monestirs femenins de diferent importància entre si.⁴⁴

7. Les grans abadies cistercengues catalanes

El pla ordenador d'un monestir seguia, en línies generals, la tradició de la casa hel·lenística; en ell el peristil va esdevenir el claustre, l'element nuclear de distribució i d'ordenació de l'espai. La funcionalitat del conjunt d'edificis va ser adaptada a les necessitat comunitàries de l'església i al segle IX el papa Lleó IV, convertia oficialment en prescripció canònica l'adopció d'aquest model constructiu per als monestirs i les catedrals.

Amb la seva reforma, el Císter va acceptar les línies generals d'aquesta ordenació de l'espai i les va establir a la regla escrita en el Capítol General de l'any 1119. Dins del monestir hi havia d'haver aigua, un molí, un hort i obradors de diferents oficis. Les prescripcions podien alterar-se tan sols per motius geogràfics, però en termes generals s'havien de complir els preceptes ordenats.⁴⁵

Seguint les prescripcions de la Regla, els monestirs cistercencs es van convertir en autèntics pobles, amb tots els serveis necessaris per a viure en comunitat. El conjunt formava un gran recinte encerclat per un mur on dins hi havia l'hort i les vinyes que conreaven els propis monjos, el molí, la granja i altres espais que oferien serveis com per exemple l'hospital. A més, també s'hi trobaven les cases i els tallers dels obrers i

⁴⁴ GUINOT, *El Císter català*, pàgs. 131-134.

⁴⁵ GONZALVO, *La vida privada*, pàgs. 24-27.

artesans que treballaven pel monestir. A la part més interior, al voltant del claustre i presidits per l'església, s'agrupaven els edificis de la mongia i els dels conversos.

Tota la vida del monestir convergia en el temple, bastit al lloc més alt del terreny. Seguia el pla de creu llatina amb el presbiteri lleugerament més alt. Als braços del creuer o transepte s'obrien capelles per tal que els monjos poguessin dir les seves misses particulars.

Finalment, com s'ha dit anteriorment, el monestir estava aïllat, apartat dels llocs habitats. No es preveia l'assistència de gent del poble a l'església, que era únicament d'ús comunitari i per aquesta raó a la façana del temple no hi solia haver una portalada espectacular com a les esglésies seculares, sinó una porta petita i senzilla.⁴⁶

A Catalunya, les tres grans i principals abadies cistercenques que segueixen aquestes ordenacions són: Santes Creus, Poblet i Vallbona de les Monges. Aquests monuments monàstics medievals es compten entre els més importants de tota la cristiandat. En ells no hi admirem una església, un claustre o un detall arquitectònic, sinó el conjunt del monument que evoca pas a pas tota la vida claustral dels monjos que les van crear⁴⁷. A més, aquests monestirs van tenir grans vinculacions de tot tipus amb la casa comtal de Barcelona i, posteriorment, amb la dinastia reial, fruit del casament entre el comte de Barcelona Ramon Berenguer i l'hereva del tron d'Aragó, la princesa Peronella, l'any 1137. Així doncs, el successius reis d'Aragó van emprendre tota una sèrie d'iniciatives que van afavorir els cenobis del Císter a Catalunya.

A banda d'afavorir les construccions monàstiques, els reis van concedir als tres monestirs cistercencs catalans nombroses donacions de terres, drets senyorials i feudals, cessions de prats i pastures, exempcions fiscals, i molts altres privilegis que afectaven des de les activitats en fires i mercats fins a aspectes monetaris. Aquestes grans donacions i privilegis reials van fer que els monestirs del Císter a Catalunya aconseguissin el domini sobre moltes viles i termes, i determinessin la formació d'unes grans entitats senyorials, que subjectaven un gran nombre de pobladors a la jurisdicció

⁴⁶ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàgs.36-40.

⁴⁷ PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàg. 322.

directa amb els abats i abadesses que hi cobraven els impostos i exercien l'aplicació de la justícia civil i criminal.⁴⁸

Deixant a un costat per un moment Vallbona de les Monges (que no va néixer com a monestir de l'Orde del Císter en un principi), Poblet i Santes Creus, que estan lligats en la història, en els ideals, en les realitzacions artístiques i econòmiques, en la geografia i en l'esperit popular, no van ser, ni són, dos monestirs rivals. Tots dos neixen a mitjans del segle XII a instàncies del comte de Barcelona Ramon Berenguer IV, quan va finalitzar la conquesta dels territoris catalans ocupats per Al-Andalus. La seva peculiar situació al límit de la Catalunya Vella i entrada a la Nova, deixant de banda el vell món benedictí, va crear una barrera infranquejable entre les dues concepcions monàstiques, els esperits de rel cluniacenc i el cistercenc, abocant-los a l'obra de colonització de la Catalunya Nova.

Ambdues cases van tenir set segles de vida i es van regir primer per abats vitalicis, que van canviar vers l'any 1620 per abats quadriennals. Aquesta mesura marca l'inici de la decadència d'ambdues cases: amb els abats temporals vénen canvis bruscos de govern i la inestabilitat consegüent a la varietat de règims. Les dues abadies creixen i floreixen fins a mitjans del segle XIV i durant els segles XV i inicis del XVI mantenen el seu esplendor, que decau a finals del segle XVI i es perd en el caos al iniciar-se el segle XIX, amb lluites internes dins la pròpia comunitat.⁴⁹

Contràriament al que sovint es pensa o s'ha escrit, ni Poblet ni Santes Creus van ser saquejats ni incendiats al 1835 (any de la seva exclaustació). Ambdós monestirs van ser abandonats després de la Desamortització de Mendizábal, quedant a disposició dels buscadors de tresors. D'aquesta manera van ser obertes tombes reials, els retaules i els calats dels claustres van ser trossejats, etc. També van patir destruccions, per plaer d'aquells qui van entrar, totes aquelles coses que no van poder endur-se. Deu anys després, la Comissió Provincial de Monuments de Tarragona es va fer càrrec dels cenobis quan el seu interior ja estava completament en ruïnes. Per sort, per a tots dos es va

⁴⁸ GONZALVO, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàgs. 25-26.

⁴⁹ PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàgs. 322-323.

aplicar una obra de restauració que més endavant va fer possible tornar la vida monàstica a Poblet (a Santes Creus no va ser possible).

7.1. Santes Creus

A la riba esquerra de la frondosa vall del riu Gaià, dins el municipi d'Aiguamúrcia, a la comarca de l'Alt Camp, s'alça el Reial Monestir de Santa Maria de Santes Creus.

Sobre la fundació d'aquest monestir hi ha multitud de llegendes que no relatarem en aquest treball, tot i que són força conegudes i, a vegades, es solen explicar per donar un aire més especial a la història del cenobi.

Deixant de banda mites i llegendes, la veritable història del monestir arrenca al segle XII, quan el senescal Guillem Ramon de Montcada i els seus fills va voler fundar un monestir cistercenc al 1150 a Valldaura (serra de Collserola, Cerdanyola del Vallès). Aquests van oferir unes terres en donació a l'abat de la Gran Selva (prop de Tolosa de Llenguadoc), però els monjos vinguts de França no van ser capaços de superar les dificultats sobrevingudes pel lloc escollit. La realitat de l'entorn, poc adient per poder fer néixer i créixer un monestir, no va trigar a manifestar-se: la proximitat del monestir de Sant Cugat del Vallès, les poques possibilitats d'expansió territorial, la manca d'aigua i la poca productivitat de les terres va fer que ben aviat es cerqués una nova ubicació on situar el monestir; sembla ser que al 1158 ja havien abandonat el lloc de Valldaura, on va quedar una petita església dedicada a santa Maria i una petita residència mantinguda per alguns monjos.⁵⁰

El gran senescal de Montcada junt amb l'ajut del bisbe de Barcelona van aconseguir interessar al comte Ramon Berenguer IV en el projecte. El comte no tenia en ment la fundació d'un monestir prop de Barcelona i al 1155 va concedir unes terres a l'Anoia, a la plana d'Ancosa, prop de la Llacuna. En aquest indret la comunitat hi va restar pocs anys, decidint canviar la ubicació de la nova abadia de nou pel mateix motiu que a Valldaura.

⁵⁰ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 87.

Guillem Ramon de Montcada, que va començar a preocupar-se degut a totes les contrarietats que estaven succeint davant l'intent de la fundació d'aquest nou monestir, va iniciar els contactes amb les seves amistats i influències per trobar una solució definitiva. És llavors quan Alemany de Cervelló va concedir el lloc de Santes Creus al 1158 per edificar-hi el cenobi.⁵¹

Quan l'any 1160 els monjos van decidir assentar-se en aquest indret del Gaià es van trobar amb un lloc disputat pels bisbes de Barcelona i Tarragona per un tema jurisdiccional. La controvèrsia va afavorir la comunitat de Santes Creus perquè el Papa Alexandre III va dictar una butlla en la qual es concedia plena independència al monestir, per tant, el territori va esdevenir neutral, és a dir, que no pertanyia a cap diòcesi. Aquest conflicte va allargar les expectatives d'assentament definitiu fins al 1168 o 1169 (no es coneix amb certesa).⁵²

Una vegada fundat, el monestir, protegit per Ramon Berenguer IV, la seva esposa Peronella i el seu fill Alfons el Cast, es va engrandir amb successives donacions i amb l'adquisició de propietats. Posseïa terres del seu entorn més proper, a banda i banda del Gaià, però també va rebre multitud de donacions de finques allunyades⁵³ del seu emplaçament. Això va provocar que els monjos no poguessin conrear totes les terres que posseïa el monestir, perquè a més de ser lluny eren molt extenses. El que va fer l'administració del cenobi per tal de solucionar aquest problema va ser cedir trossos de terra en emfiteusi. Hi ha constància de què al segle XIV Santes Creus exercia el domini sencer sobre divuit pobles i els seus termes, i el domini mixt sobre vint-i-nou, tenint també drets de pastura, cria i foment del bestiar en diversos indrets del Pirineu. És important conèixer també que en totes les poblacions que dominava exercia la jurisdicció civil i criminal, i fins i tot estava exempt de drets reials i de jurisdiccions.⁵⁴

A finals del segle XIII, en temps dels reis Pere II el Gran i Jaume II el Just, Santes Creus va cercar la complicitat dels monarques, que van afavorir el monestir en diversos aspectes

⁵¹ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 74.

⁵² ALTARRIBA; BALUJA, *L'Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàg. 65.

⁵³ Santes Creus tenia propietats a l'Alt Camp, al Segrià, al Pla d'Urgell, a l'Anoia i a la Conca de Barberà; també a llocs dispersos com Girona, Tarragona, Vilafranca del Penedès i Puigcerdà entre d'altres molts indrets.

⁵⁴ MARTINELL, *El monestir de Santes Creus*, pàgs. 31-33.

i el convertiren en panteó reial⁵⁵. Més enllà de la protecció reial, els llegats testamentaris motivats per peregrinacions o expedicions militars i la institució de la “familiaritat” van ser instruments que van materialitzar l’obtenció de bona part del patrimoni. Paral·lelament, les vocacions també van augmentar i la influència que tenia el monestir respecte al seu entorn va ser notable.⁵⁶

Durant els segles XIII i XIV Santes Creus va gaudir d’una sèrie de privilegis temporals com: atribucions de notari públic, franquícia de segell reial, declaració sense jurament i credibilitat de la paraula d’un monjo, immunitat de lleves, exempció de tribut reial i empenyorament de guerra i una llista gairebé interminable de privilegis que afavorien enormement al monestir.⁵⁷ Per tant, podem dir que en aquests dos segles ens trobem davant el punt més àlgid del monestir; la protecció reial, l’obtenció de patrimoni mitjançant les donacions i l’augment de les vocacions van fer que Santes Creus visques una època de creixement i prosperitat econòmica i social excel·lent.

Les coses van canviar a mitjans del segle XIV, quan unes males relacions amb la Corona, un empobriment econòmic generalitzat i una pèrdua de suport social vers el monestirs van fer frenar la trajectòria, fins al moment brillant, de Santes Creus. L’allunyament del monestir amb la casa reial va propiciar l’apropament del rei Pere III el Cerimoniós a Poblet i les grans nissagues de senyors relacionats amb el sobirà van fer costat al rei, frenant el creixement del monestir.⁵⁸

Ja a l’època moderna, quelcom que va afectar de manera notòria a tots els monestirs cistercencs de Catalunya va ser la creació de la Congregació Cistercenca dels Monestirs a la Corona d’Aragó (1616), que establia que els abats deixaven de ser vitalicis per passar a tenir un mandat temporal de quatre anys. Santes Creus es va oposar a la creació d’aquesta Congregació però finalment van haver de cedir i els abats van passar a ser quadriennals, provocant una menor projecció de la personalitat de l’abat i la pèrdua de la seva actuació política.⁵⁹

⁵⁵ L’any 1285 és enterrat a Santes Creus Pere II el Gran per desig propi.

⁵⁶ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 74.

⁵⁷ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 92.

⁵⁸ MARTINELL, *El monestir de Santes Creus*, pàgs. 75-77.

⁵⁹ ALTARRIBA; BALUJA, *L’Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàg. 66.

Durant la Guerra de Successió (inicis del segle XVIII), els frares del monestir van ser austriacistes, mentre que l'abat va ser filipista; aquest va haver de fugir del monestir, però un cop acabada la guerra Felip V el va imposar de nou com a abat i va dur a terme represàlies contra Santes Creus.

El segle XIX va ser el més desgraciat per l'abadia: durant la Guerra de la Independència el monestir va ser molestat per ambdós bàndols i es va veure obligat a pagar crescudes contribucions, fent trontollar la seva economia. L'any 1820 el cenobi va ser suprimit i es va produir la primera exclaustació dels monjos, que van tornar al monestir un cop restablert el règim absolutista. Finalment, amb la Desamortització de Mendizábal de 1835 es va produir l'exclaustació definitiva dels monjos, quedant dissolta la comunitat religiosa, i l'expropiació dels béns del monestir que van ser venuts en subhasta pública. A partir d'aquest moment comença un període de destruccions, saquejos, enrunaments, etc.⁶⁰

Durant vuit anys el monestir va quedar completament abandonat. No va ser fins al 1843 que, a petició de l'Ajuntament d'Aiguamúrcia, va ser oberta al culte l'església de Santa Llúcia (situada fora de la clausura). A poc a poc els poders polítics es van adonar que calia preservar el patrimoni cultural malmès i es va constituir la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics. Amb poques subvencions algunes dependències es van poder recuperar, mentre particulars adquirien a baix cost les cases de l'exterior del recinte, donant origen al poble de Santes Creus.⁶¹

De tota manera, el monestir va continuar patint desgràcies i l'any 1870 es va convertir temporalment en presó a causa de la por a una epidèmia de tifus, que va fer traslladar el penal de Tarragona a Santes Creus. Aquest fet va comportar l'adaptació d'algunes dependències per acollir als presos, fet que va provocar molts estralls en les edificacions.

Al segle XX, l'any 1921, Santes Creus va ser declarat Monument Nacional i al cap de deu anys es va constituir el primer Patronat, que va ser suprimit pocs anys després a causa de l'inici de la Guerra Civil (1936-1939), període en el qual el monestir va tornar a patir

⁶⁰ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 75.

⁶¹ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 95.

múltiples desfetes. Després d'això, al 1951, es va fundar un nou Patronat que actualment està sota l'empara de la Generalitat.⁶²

Actualment, dels tres grans monestirs del Císter a Catalunya, Santes Creus és l'únic en el qual no s'hi fa vida monàstica, degut a que després de l'exclaustració no es va arribar a recuperar mai.

7.2. Poblet

A la comarca de la Conca de Barberà, dins el terme municipal de Vimbodí, situat a la vessant septentrional de la serra de Prades, a cinc-cents metres d'altitud, en un indret ric en fonts, trobem el Reial Monestir de Santa Maria de Poblet.

Existeixen gran varietat de tradicions, amb multitud d'elements prodigiosos, al voltant de la fundació de Poblet que són interessants des del punt de vista de la llegenda però que en aquest treball deixarem de banda, perquè el que pretenem és realitzar un resum de la història i l'evolució del monestir el més fidel possible.

Dit això, la fundació del monestir de Poblet està vinculada a l'última etapa de la conquesta de la Conca de Barberà. Per aquests temps Ramon Berenguer IV va decidir fundar un monestir cistercenc a les terres noves, volent fer arrelar l'orde monàstic més prestigiós d'aquell moment en la zona conquerida de fresc per tal de repoblar el territori i alhora consagrar així a Déu la seva obra política. És llavors quan, l'any 1151, el comte va decidir fer una donació de les terres de Vimbodí a la comunitat cistercenca de Fontfreda (prop de Narbona) després de contactar directament amb el seu abat, Sanç. Poc després, l'abat Sanç va enviar un petit grup de monjos per tal d'examinar el terreny, tramitar la documentació i establir com serien les construccions provisionals de la primera comunitat. Llavors, aquests monjos van exigir al comte un document més explícit que el primer on s'assignessin els límits de la terra cedida (quelcom que no apareixia en el primer document).⁶³

⁶² ALTARRIBA; BALUJA, *L'Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàgs. 67-68.

⁶³ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàgs. 25-27.

Aquest segon document va ser atorgat l'any 1151. A partir d'aquesta data i, segons alguns investigadors, abans del 30 de novembre de 1152, va arribar a l'*hortus Populeti*⁶⁴ la primera comunitat cistercenca fundadora, provinent del monestir de Fontfreda amb el seu abat per construir les noves dependències. De tota manera, no va ser fins l'any 1153, després d'acabar les infraestructures necessàries per a que els monjos poguessin instal·lar-se, que finalment es va establir una comunitat plenament constituïda. Aquesta comunitat era dirigida per l'abat Guerau i poc a poc es va anar consolidant a través de la protecció i les donacions que Ramon Berenguer IV va afegir per garantir la seva continuïtat.⁶⁵

La situació de l'indret triat era la més idònia per fer néixer i créixer un monestir, i el punt de trobada d'una sèrie de factors van ser els que van atorgar l'esplendor inicial del monestir de Poblet: era una zona d'expansió potencial, tant per ponent com pel nord, plena de recursos naturals i amb biodiversitat, amb terres molt fèrtils i matèries primeres a l'abast, i prop d'una important via de comunicació de l'antiguitat que perdurava.

Dins d'aquest marc privilegiat, el monestir va prosperar amb rapidesa i ben aviat va entrar en relació amb els pobles del seu entorn. Els nobles i cavallers dels voltants, que feia temps que posseïen les terres veïnals, van acollir amb simpatia a la comunitat i els van oferir tota mena d'ajuts, com ara permisos per explotar pedreres, donacions de terres i cases, autoritzacions per construir molins i tota classe de suports perquè la comunitat s'arrelés en aquell indret. Així, en els primers cinquanta anys, Poblet ja s'havia consolidat com un monestir que gaudia del prestigi i confiança de la societat que l'envoltava, fet que li va permetre formar les bases d'un extens patrimoni.⁶⁶

A mesura que passaven els anys la comunitat va anar consolidant-se i a finals del segle XII Poblet ja posseïa un nombre considerable de propietats a la Conca, a l'Alt Camp, a les Garrigues, a l'Urgell, a la Noguera, a la Ribagorça, al Segrià i a la Llitera. A més de totes aquestes terres que principalment incloïen un sistema de granges, el monestir va

⁶⁴ Nom que fa referència al territori on es va fundar el monestir i que apareix en el primer document de la fundació del cenobi.

⁶⁵ SANTANCA, *El monasterio de Poblet*, pàgs. 22-23.

⁶⁶ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 71.

posseir ja en el segle XII algun domini senyorial i també va cedir establiments en emfiteusi als pagesos dels pobles on tenien propietats.⁶⁷

A les darreries del segle XIII, una acumulació de circumstàncies van fer que aquest vast patrimoni que havia aconseguit acumular el monestir, entrés en un període de crisi degut a que es van ajuntar els deutes per dominis no acabats de pagar, de manlleus, d'interessos i de violaris, amb un endeutament que va portar la dimissió de l'abat del moment (Guillem d'Estanyol) i un seguit de mesures de redreçament econòmic, com ara la prohibició de que la comunitat fos superior a dos-cents membres, aturada de les noves obres del monestir, etc. Finalment la crisi va ser superada i a començaments del segle XIV el monestir va continuar augmentant la seva presència en altres indrets de Catalunya.⁶⁸

El poder temporal de Poblet va ser molt important des del punt de vista econòmic i per la influència política que va tenir: el seu abat era almoiner reial i va ocupar diverses vegades el càrrec de diputat eclesiàstic, arribant a presidir la Generalitat. A més, a partir del segle XIV va passar a ser panteó reial de la Corona d'Aragó. Alfons el Cast i Jaume I el Conqueridor ja van ser enterrats allà, però va ser Pere III el Cerimoniós qui va disposar que tots els reis del Casal de Barcelona fossin sepultats en aquest cenobi, obligats per un jurament fet en el moment de la seva coronació. La tradició es va trencar amb Ferran el Catòlic, qui va demanar que l'enterressin a Granada al costat de la seva esposa Isabel la Catòlica.⁶⁹

Més endavant, al segle XVII, la història de Poblet va patir un canvi de gran consideració, l'any 1623, el monestir va passar a formar part de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó, en motiu de la seva creació. La comunitat s'hi va oposar fermament però no va poder evitar la seva incorporació, perdent, entre d'altres coses, la vinculació directa amb Cîteaux i, com s'ha esmentat en altres ocasions, la figura de l'abat vitalici, quelcom que va afectar molt a l'organització i la gestió de l'administració.⁷⁰

⁶⁷ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 41-42.

⁶⁸ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 72.

⁶⁹ ALTARRIBA; BALUJA, *L'Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàgs. 27-28.

⁷⁰ ALTISENT, *Història de Poblet*, pàgs. 469 i 489.

En els segles posterior, les vicissituds polítiques del país van repercutir en Poblet a causa de la seva forta vinculació amb la monarquia. En la guerra dels remences contra Joan II, l'abat Delgado va defensar les institucions del país contra el rei, però va canviar d'actitud en veure el transcurs de la guerra; la comunitat no ho va acceptar i va haver de marxar deixant l'autoritat del monestir a un vicari. Durant la guerra dels Segadors, l'abat Llobera va prendre l'opció de la Generalitat contra Felip IV, i el monestir va pagar les conseqüències amb els estralls que van patir les seves propietats. En l'ocasió de la guerra de Successió, l'abat del moment va fer costat a la casa d'Àustria, fent passar al monestir per greus perills després de la coronació de Felip V. Tot i així, durant tot el segle XVIII Poblet va experimentar un cert renaixement.⁷¹

Pel que fa al segle XIX va resultar ser el més infortunat: primer de tot el monestir va sofrir l'espoliació dels francesos després de la revolta del Trienni Liberal i, després, l'exclaustració dels monjos l'any 1835 i la Desamortització de Mendizábal, que va suposar la posada a la venda en subhasta dels béns dels religiosos, és a dir, de totes les terres que posseïa Poblet en aquell moment. Així doncs, en poc temps, la majoria dels dominis del monestir van passar a mans de particular i la part restant se'ls va quedar l'Estat. A partir d'aleshores el monestir va ser abandonat pels monjos i seguidament destruït pels pobles de la rodalia.⁷²

Van passar els anys i al 1847 el monestir de Poblet i Santes Creus van ser lliurats a la Comissió Provincial de Monuments Històrics i Artístics per tal de salvar-los d'una major destrucció. Posteriorment, Eduard Toda, al 1930 va aconseguir deslligar Poblet de la Comissió i fundar el primer Patronat de Poblet amb l'objectiu de dur a terme la restauració. Si bé l'Estat va mantenir la propietat del monestir, al 1940 va ser concedit l'usdefruit d'una part del monestir a l'orde del Císter i quatre monjos arribats d'Itàlia van prendre possessió del cenobi per restablir la vida monàstica.⁷³

Per últim, cal esmentar que la important restauració arquitectònica i el retorn a la vida monàstica han fet que avui el monestir de Poblet sigui considerat com un dels monestirs

⁷¹ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 42.

⁷² *Íbidem*.

⁷³ CARRERAS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 81.

més important de tota Europa. La declaració de Patrimoni de la Humanitat l'any 1991 feta per la UNESCO avala els esforços per tornar al monestir la semblança passada.

7.3. Vallbona de les monges

En una vall a l'extrem meridional de la comarca d'Urgell, situat a la vessant nord de la serra del Tallat, que el separa de la Conca de Barberà, a la vora d'aigües potables i de nombroses fonts, s'alça el monestir cistercenc de Santa Maria de Vallbona de les Monges.

Els orígens de l'abadia van ser molt diferents dels dos monestirs germans de Poblet i Santes Creus. Mentre que aquests dos van néixer amb la voluntat de fundar una abadia cistercenca, a Vallbona va ser una comunitat eremítica, en un inici mixta, però després femenina, la que va obtenir l'adscripció al Císter vers l'any 1173. Per tant, la fundació del monestir de Vallbona de les Monges no va ser obra d'un cenobi del mateix orde, ni de la voluntat règia o papal com acostumava a produir-se en altres casos.⁷⁴

El monestir de Santa Maria de Vallbona de les Monges és el més gran representant del monacat femení del Císter a Catalunya, i probablement el més important. La seva fundació i història primerenca està lligada a la figura de l'ermità i predicador Ramon de Vallbona, que va ser presumptament responsable de la creació d'un monestir doble per a homes i dones de Vallbona a la dècada de 1150, arran d'una donació efectuada per Ramon Berenguer IV, en un principi destinada per a la fundació d'un monestir masculí.⁷⁵

Durant molt anys l'eremita Ramon va ser considerat sant per la comunitat vallbonina, fet que va incentivar la redacció d'una breu biografia anomenada "*Vita sancti Raimundi confessori*". És tracta d'un text hagiogràfic que presenta alguns fets miraculosos de contingut llegendari, però que de ben segur reflecteix alguns aspectes reals de la vida de Ramon que ens ajuden a complementar les escasses notícies i pocs documents que s'han conservat del fundador del monestir.⁷⁶

⁷⁴ SANS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 103.

⁷⁵ STÖBER; JORNET, <http://www.ub.edu/claustra/Monestirs/view/434> [10/05/2018].

⁷⁶ ALTARRIBA; BALUJA, *L'Orde del Císter a la Catalunya nova*, pàg. 97.

Tenint en compte aquesta biografia i d'altres documents, Vallbona va sorgir d'un moviment eremític laic que habitava diverses ermites del sector muntanyenc que comparteixen les comarques de les Garrigues i l'Urgell. Els primers ermites, encapçalats per Ramon de Vallbona, pels volts dels anys cinquanta del segle XII, no volien pertànyer a cap orde ni afiliar-se a un monestir, sinó que volien dependre directament del Papa. Tot i això, ben aviat, van tendir a agrupar-se i a esdevenir una comunitat mixta; sense regla en un inici i començant a observar la de Sant Benet amb el pas del temps.⁷⁷

Més endavant, l'any 1157, el comte Ramon Berenguer IV va concedir les terres necessàries als ermites de la vall de Cérvoles per iniciar la singladura d'un cenobi (en aquest cas benedictí), però la principal vocació de Ramon, que es decantava per les agrupacions eremítiques, i l'intent de neutralització per part de Poblet per evitar aquesta fundació, van fer que el mateix Ramon desistís de tirar endavant el projecte del comte i que al 1171 alienés aquest patrimoni al monestir cistercenc de Poblet. Llavors, una comunitat masculina d'aquell moviment que s'havia format a Cérvoles es va desplaçar a Poboleda per indicació de l'abat de Poblet, mentre que Ramon, amb un grup femení, es va traslladar a Vallbona per unir-se a una comunitat de germanes presidida per Berenguera de Cervera.

El que podem dir que va provocar la fundació del cenobi de Vallbona va ser la fusió de la comunitat aplegada per l'ermita Ramon de Vallbona l'any 1157 (com s'esmenta en el paràgraf anterior) amb la comunitat cistercenc venguda de Tulebres (Navarra), l'any 1172, sota el comandament d'Òria Ramírez, que serà la primera abadessa de Vallbona de 1177 a 1190.⁷⁸ Això es va produir perquè Ramon, amb la intenció de què li enviessin religioses formadores per instruir a les seves ermitanes, es va adreçar al monestir de Tulerbas, fent que a l'octubre de 1172, de la comunitat navarresa es desplaçés Òria acompanyada de dues monges i dues donzelles.⁷⁹ L'any següent, segons recull la tradició

⁷⁷ FUGUET; PLAZA, *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans*, pàg. 95.

⁷⁸ PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàg. 346.

⁷⁹ Aquesta informació es troba a la tradició de Vallbona recollida pel pare Caresmar però no està confirmada documentalment.

documental del monestir, es constituïa l'abadia cistercenca femenina amb una comunitat plenament canònica.

Durant aquest primer període fundacional comprès dins la segona meitat del segle XII, la comunitat va ser afavorida amb importants donacions i privilegis de part del rei i de la noblesa, i també pel Pontífex amb nombrosos privilegis, immunitats i indulgències. A finals de segle la comunitat posseïa importants propietats en molts dels llocs que en el futur formarien la Baronia de Vallbona. La relació de Vallbona amb la noblesa i la corona va continuar durant tot el segle XIII; un dels fets que cal destacar és la decisió de la reina Violant, esposa de Jaume I, de ser enterrada al monestir, fet que es va complir l'any 1275 tot i que la seva mort va ser al 1251.⁸⁰

L'esplendor iniciat al segle XIII va culminar al XIV degut a que la comunitat va realitzar la construcció dels elements gòtics més importats del cenobi, va continuar amb l'acumulació de terres i propietats i va aconseguir allotjar a un total de fins a 200 monges. A més, també es va produir la compra, a Pere el Cerimoniós, l'any 1380, de la jurisdicció alta i baixa dels llocs pertanyents al monestir, amb la qual cosa Vallbona va esdevenir territori baronial i, per tant, la seva abadessa senyora d'una baronia.⁸¹

La major part de les autores i autors que han tractat la història de Vallbona han assenyalat que el monestir va patir una greu crisi econòmica a l'entrada de la baixa edat mitjana (segles XIV i XV) degut a les contínues guerres, epidèmies i altres catàstrofes naturals. Prova palesa d'aquesta crisi són les vendes de patrimoni, les disposicions de la reina Elionor (esposa d'Alfons III) per tal de millorar l'administració econòmica del cenobi i les disposicions encaminades a reduir el nombre de religioses de la comunitat.

Tot i aquests anys durs per l'economia del monestir, la comunitat tira endavant i fruit del Concili de Trento, al segle XVI, que va prohibir l'existència de monestirs femenins isolats al camp, es va fundar el poble de Vallbona. L'erecció del poblet de Vallbona és una mostra més del poder de les abadesses. Després de les disposicions del Concili, l'abadessa va cedir als habitants del poble veí de Montesquiú terres i cases entorn del

⁸⁰ STÖBER; JORNET, <http://www.ub.edu/claustra/Monestirs/view/434> [11/05/2018].

⁸¹ JUNCOSA; DE LA PARTE, *Orde del Císter*, pàg. 30.

cenobi, fet que va provocar un moviment massiu de persones de Montesquiú cap a Vallbona, donant així naixença a la població d'aquest nom.⁸²

Als segles següents va continuar la crisi a Vallbona a causa de llargs litigis amb el bisbe de Lleida i amb Poblet durant tot el segle XVII i de les guerres dels Segadors, que va comportar costos econòmics degut a que el poble va haver de suportar allotjaments militars, i de Successió, que va suposar desafortunats efectes en la vida del monestir per l'adhesió del cenobi a la causa austriacista des del començament del conflicte.⁸³

Els fets polítics dels darrers segles (desamortitzacions, guerres i revoltes) van resultar molt negatius per al monestir urgellenc, però molt menys del que ho va ser per a Poblet i Santes Creus. A Vallbona, malgrat la pèrdua de la baronia, la Desamortització no va ser total i les exclaustacions van ser només temporals. Per tant, durant el segle XIX, el monestir va afrontar el seu tancament en diverses ocasions: primer durant la Guerra de la Independència (1809-1810), més tard, al 1835, durant l'exclaustació de les comunitats religioses i, per últim, durant la Guerra Civil (1936-1939), que va ser utilitzat com a presó.⁸⁴ Tot i així, cap d'aquests fets va provocar la clausura permanent del monestir, essent l'únic dels tres monestirs cistercencs de la Catalunya Nova on no s'ha interromput mai la vida monàstica, que dura fins els nostres dies disminuïda i empobrida.

En els darrers anys, la Generalitat de Catalunya ha emprés obres urgents de restauració. Actualment el claustre està quedant alliberat de la sobrecàrrega que suportava des del segle passat, ja que havia arribat un punt en què les estructures medievals estaven seriosament amenaçades.

⁸² PLADEVALL, *Els monestirs catalans*, pàg. 350.

⁸³ SANS, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, pàg. 131.

⁸⁴ STÖBER; JORNET, <http://www.ub.edu/claustre/Monestirs/view/434> [11/05/2018].

8. Conclusions

El primer que podem dir és que, amb el naixement de l'Orde monàstic del Císter, el monaquisme medieval va fer el màxim esforç de renovació i reforma, assolint una experiència que va sobrepassar les exigències existents a l'època en aquest àmbit, més enllà de la qual no es podia anar. Si és cert que els ordes mendicants del segle XIII es van fer portaveus d'exigències noves que ni el vell ni el nou monaquisme van saber satisfer, però en el camp de l'espiritualitat ambdós corrents, cistercenc i franciscà, estan estrictament lligats. Per tant, el naixement del Císter i el seu extraordinari desenvolupament al segle XII constitueixen un fenomen que ultrapassa el món monàstic.

Dins dels moments inicials del Císter cal destacar la figura de Bernat de Claravall per sobre de qualsevol altra. Això no significa que no van existir altres personatges importants (alguns d'ells esmentats en el treball) que van fer que l'Orde finalment tirés cap endavant quan les dificultats eren extremes, sinó que va ser gràcies a la seva influència dins de la noblesa, i a la seva capacitat de convicció i de suggestió, que el Císter va créixer i es va expandir, atorgant-li els dominis i l'estabilitat necessària per oferir la continuïtat de l'Orde. Amb Bernat de Claravall el Císter va arribar fins a la xifra de 343 abadies repartides per tot el continent europeu, de les quals 60 eren filials de l'abadia de Claravall, fundada per ell mateix. A més, Sant Bernat, va tenir un paper protagonista en la política del moment i una relació directa amb el papat, quelcom que ens permet afirmar que la vida dels monjos del Císter no es trobava absolutament aïllada del món real, tal i com se'ns ha descrit en tantes ocasions.

D'altra banda, el tòpic més estès sobre els llocs on es duïen a terme les noves fundacions sempre parla de territoris pràcticament deserts que els monjos, a través d'uns esforços sobrehumans, convertien en autèntics vergers. És cert que els territoris triats per a les noves construccions eren llocs aïllats i de difícil accés, però és probable que els monjos, abans de començar les obres, estudiessin el terreny i tinguessin la seguretat de que aquelles terres podien ser fèrtils i amb capacitat d'expansió. També cal tenir present que darrera de les fundacions sempre hi havia la monarquia o un gran llinatge nobiliari, és a dir, no actuaven sols, tenien ajuda externa que els aportava donacions i mà d'obra que

els permetia satisfer totes les seves necessitats. Per tant, la majoria de la bibliografia escrita fins al moment ha tendit a mitificar i a sobrevalorar aquest aspecte dels monjos del Císter. El que sí que és cert però, és que, els monjos del Císter, amb o sense ajuda, aconseguien transformar grans extensions de terra, fent-les cultivables i afavorint a l'economia del Principat gràcies a la seva estreta relació amb la Corona i els nobles. És per això que molts cops trobem que la construcció de nous cenobis (sobretot a Catalunya) és iniciativa de la Corona, de comtes o de grans magnats.

Més enllà de la important tasca econòmica que duïen a terme els monestirs cistercencs, cal tenir en compte la tasca repobladora que van efectuar els monestirs situats a la Catalunya Nova (principalment Santes Creus i Poblet) després de la conquesta dels territoris musulmans per part del comte Ramon Berenguer IV, un aspecte en el que sí que coincideixen tots els autors consultats. Les donacions que va fer el mateix comte a les comunitats de monjos que després van fundar ambdós monestirs van ser destinades, bàsicament, a assolir la fita d'ocupar el territori que havia quedat desocupat i extreure el màxim benefici d'ell, quelcom que els monjos del Císter van saber fer molt bé. La seva filosofia es basava en la autosuficiència i, per tant, el que cercaven era l'acumulació de terres per poder cultivar-les, però els grans dominis que van aconseguir van provocar que moltes terres fossin donades en emfiteusi (de les quals cobraven rendes). A llarg de tot el treball s'observa com els monestirs del Císter van arribar a ser veritables centres de poder feudal amb multitud de privilegis atorgats per la Corona i pels nobles, allunyant-se de l'esperit inicial dels seus orígens.

També voldria remarcar la semblança en la història de la fundació de les tres grans abadies catalanes. En totes tres es repeteix el fet de la donació d'un territori a una comunitat per part d'una personalitat important i, acte seguit, un grup de monjos s'adreça al lloc triat per tal d'examinar i observar si reuneix les condicions per edificar el cenobi. Això es fruit de la religiositat del moment i del respecte que es tenia per aquestes persones que consagraven la seva vida a Déu. En el cas de Poblet no es canvia l'emplaçament però en el cas de Santes Creus sí. Aquest fet ens fa pensar que els monjos eren els qui finalment triaven l'emplaçament definitiu. De tota manera, el cas de Vallbona de les Monges, tot i tenir una relació estreta amb els seus monestirs germans de Poblet i Santes Creus, té petites diferències pel que respecta a la fundació i a les seves

funcions. Segurament és per això que en aspectes concrets apareix diferenciat en la historiografia.

Una de les problemàtica que es presenten a l'hora d'estudiar l'Orde del Císter a Catalunya, i que es veu reflectida en el treball, és que, sovint, al posar com a fil conductor les grans abadies de Poblet i Santes Creus, les altres branques de l'arbre cistercenc queden en segon pla o no apareixen. Seria just esmentar que, en el cas del Principat, existien un gran nombre d'abadies cistercenques femenines que eren superiors en quantitat a les masculines, però que probablement sempre han quedat en l'ombra per ser de dones i més pobres econòmicament.

Per últim, pel que fa a la organització dels monjos, destacaria la figura de l'abat com una persona que, amb ajuda d'altres monjos triats per ell, és capaç de gestionar tot un monestir amb totes els reptes que això comporta, és a dir, l'administració dels comptes, la gestió de les terres, el control i la regulació del dia a dia dels monjos, etc. A més, molts cops els abats van arribar a tenir càrrecs eclesiàstics que els van involucrar directament en la política, per tant, estaríem parlant d'una persona que realment havia d'estar molt preparada per afrontar totes aquestes responsabilitats. De tota manera, aquesta figura es va veure afectada després de la creació de la Congregació Cistercenca de la Corona d'Aragó l'any 1616, a la qual les grans abadies catalanes s'hi van oposar des d'un principi, però que finalment no van tenir més remei que acceptar i entrar a formar-hi part. La majoria d'autors coincideixen en que, després de la reforma sobre la durada del càrrec abacial de vitalici a quadriennal, els monestirs van començar a tenir problemes de gestió administrativa i econòmica degut als canvis continus en la manera de fer dels abats. Aquests canvis constants en l'organització van provoca uns anys de forta inestabilitat als monestirs, fent impossible el retorn als moments d'auge dels cenobis del segle XII, XIII i inicis del XIV.

9. Bibliografia

ALTARRIBA, Emília; BALUJA, Josep. *L'Orde del Císter a la Catalunya Nova*. Tarragona: Caixa Tarragona, 1990. 127 pàgs.

ALTISENT, Agustí. *Història de Poblet*. Tarragona: Abadia de Poblet, 1974. 698 pàgs.

–, *Los Monasterios de Poblet, Santes Creus y Vallbona de les Monges*. Barcelona: La Vanguardia, 1990. 47 pàgs.

–, *Diplomatari de Santa Maria de Poblet*. Abadia de Poblet; Barcelona: Generalitat de Catalunya. Departament de Cultura, 1993. 593 pàgs.

BOLÒS, Jordi. *La implantació del Císter al territori: la formació del patrimoni i la transformació del paisatge*, a Monestir de Santes Creus. *Actes del primer curs-simposi sobre el monaquisme cistercenc: el Císter, poder i espiritualitat (1150-1250)*. Tarragona: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, 2005. 35-68 pàgs.

CARRERAS, Antoni, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*. Valls: Cossetània Edicions, 2008. 71-99 pàgs.

CAMPS, Jordi; CASTIÑEIRAS, Manuel Antonio (coord.). *Enciclopèdia del Romànic a Catalunya: Tarragona*. Palència: Fundación Santa Maria la Real, Centro de Estudios del Románico, 2014. 648 pàgs.

CUADRADA, Coral. *Santes Creus: els monjos colonitzadors i l'ordenació del territori*, a GARCIA-OLIVER, Ferran (ed.). *El Císter, ideals i realitat d'un orde monàstic*. València: Universitat, 2001. 143-156 pàgs.

FERNÁNDEZ, José. *Los monasterios de Santes Creus y Poblet*. León: Everest S.A., 1979. 64 pàgs.

FUGUET, Joan; PLAZA, Carme. *El Císter: patrimoni dels monestirs catalans a la Corona d'Aragó*. Barcelona: Rafael Dalmau, Editor, 1998. 143 pàgs.

GARCIA-OLIVER, Ferran (ed.). *El Císter, ideals i realitat d'un orde monàstic*. València: Publicacions de la Universitat de València, 2001. 215 pàgs.

GONZALVO, Gener. *La vida privada de la comunitat de Poblet a l'Edat Mitjana i Moderna*. Tarragona: Publicacions Abadia de Poblet, 1999. 125 pàgs.

GUAL, Valentí, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*, Valls: Cossetània Edicions, 2008. 10-23 pàgs.

GUINOT, Enric. *El Císter català: una mirada de Conjunt*, a GARCIA-OLIVER, Ferran (ed.). *El Císter, ideals i realitat d'un orde monàstic*, València: Universitat, 2001. 125-142 pàgs.

JUNCOSA, Magda; DE LA PARTE, Isabel. *Orde del Císter*, a Arxiu d'Etnografia de Catalunya; Revista d'Antropologia Social. Tarragona: Universitat Rovira i Virgili, 1990-91. Número 8. 30-41 pàgs.

LEKAI, Louis, J. *The Cistercians: ideals and reality*. Dallas: The Kent State University Press, cop. 1977. 524 pàgs.

MARTINELL, Cèsar. *El Monestir de Santes Creus*. Barcelona: Barcino, 1929. 277 pàgs.

MIQUEL, M.; SALA, M. *En temps de monestirs: els monestirs catalans entorn l'any 1000*. Barcelona: Departament de Cultura: Pòrtic, 1999. 302 pàgs.

PAPELL, Joan. *De Valldaura a Santes Creus: el procés de creació i formació d'un monestir cistercenc a la vora del riu Gaià (1150-1226)*, a Monestir de Santes Creus. *Actes del primer curs-simposi sobre el monaquisme cistercenc: el Císter, poder i espiritualitat (1150-1250)*. Tarragona: Arxiu Bibliogràfic de Santes Creus, 2005. 5-34 pàgs.

PENCO, G. *Els cistercencs: història i espiritualitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 2002. 77 pàgs.

PLADEVALL, Antoni. *Els monestirs catalans*. 2n edició. Barcelona: Destino, 1968. 392 pàgs.

SANS, Josep M, a *Císter. Monestirs reials a la Catalunya Nova*. Valls: Cossetània Edicions, 2008. 86-99 pàgs.

SANTACANA, Jaime. *El monasterio de Poblet (1151-1181)*. Barcelona: Consejo superior de investigaciones científicas, 1974. 778 pàgs.

STÖBER, Karen; JORNET Núria. *Santa Maria de Vallbona de les Monges*, a Topografia de la Espiritualitat Femenina a Catalunya (TEFca). *Claustra*. IRCVM (Institut de Recerca en

Cultures Medievals): Universitat de Barcelona, 2008. Disponible a: <http://www.ub.edu/clastra/Monestirs/view/434> [Consulta: 10 i 11 de maig de 2018].

TREPAT, Cristòfol-A. *L'hora del Císter (Santes Creus, Poblet i Vallbona)*. Barcelona: Barcanova, 1998. 96 pàgs.

WILLIAMS, D. H. *The cistercians in the early middle ages*. Gracewing: Leominster, 1998. 496 pàgs.